

ԱՍՏՈՒԱԾԱԲԱՆԱԿԱՆ

ՏԵՂԻՔ ԱՍՏՈՒԱԾԱԲԱՆՈՒԹԵԱՆ

182.- ԱՌԱՐԿՈՒԹԻՒՆՆԵ՝ ԱԻԵՏԱՐԱՆԵՆ՝- Անոնք տակաւին կ'աւարկեն, մէջ բերելով Յովհաննու սա խօսքը. «Բազում եւ այլ նը շանս արար Յիսուս առաջի աշակերտաց իւրոց, որ ոչ է գրեալ ի գիրս յայսմիկ, այլ այն այնչափ գրեցաւ զի հաւատայցէք եթէ Յիսուս Քրիստոս է որդի Աստուծոյ» (Յովհ. Ի 30): Կ'ըսեն թէ ըստ Յովհաննու, «որչափ ինչ գրեցաւ»ը բաւական է ի փրկութիւն, ուրեմն աւելորդ է աւանդութիւնը. իսկ ինչ որ աւելորդ է՝ չէ ընդունելի:

Բայց չարաչար կը հասկնան Յովհաննու այդ խօսքը: Յովհաննէս երեք բաներ կը զանազանէ. գրուածները, Յիսուս Քրիստոսի վրայ հաւատքը, յաւիտեանական փրկութիւնը: Ան կ'ըսէ թէ գրուածները բաւական են հաւատք գոյացնելու համար, եւ հաւատքը բաւական է փրկուելու համար, եւ ո՛չ թէ գրուածքները բաւական են փրկուելու համար: Արդ, իմաստները իրարմէ շատ տարբեր են եւ միայն իմաստական բառախաղ մը ընելով կարելի է երկուքը իրարու խառնել. զի եթէ գրուածները բաւական ըլլային փրկուելու համար, փրկութիւնը պիտի ճշմարտուէր՝ առանց հաւատքի միջնորդ եզրին: Պատճառաբանութեան միջնորդ եզրը գործողութեան միջնորդ ելլը չէ. Յովհաննու խօսքին մէջ գործողութեան երեք եզրեր կան եւ ոչ թէ երեք եզրեր պատճառաբանական համեմատութեան, իսկ տրամաբանական կանոնները կը նկատեն պատճառաբանութեան եզրերը եւ ոչ թէ գործողութեան եզրերը:

183.- ԱՌԱՐԿՈՒԹԻՒՆ ՊՕՂՈՍԷ. Կ'աւարկեն նաեւ Պօղոսի սա խօսքերուն վրայ հիմնուելով. «Այլ թէ մեք կամ հրեշտակ չերկնից աւետարանեցէ՞ ձեզ աւելի քան զոր

աւետարանեցաքն՝ ձեզ, նորովեալ լիցի» (Գաղտ. Ա 8): «Զգոյշ լինուք, մի ոք իցէ որ զձեզ կողոպտիցէ՞ ճարտարամտութեամբ եւ սնոսի խաբէութեամբ, որք ըստ մարդկան աւանդութեան եւ ըստ տարերց աշխարհիս եւ ոչ ըստ Յիսուսի Քրիստոսի» (Կողո. Բ 8):

Սակայն Պօղոս իրարու դէմ կը դնէ ուղիղ եւ անուղիղը, եւ ոչ թէ գրուորն ու անգիրը: Առաջին խօսքին մէջ կը յիշէ «զոր աւետարանեցաքն», այսինքն կը յիշէ այն քարոզութիւնը զոր նախապէս ըրած էր Գաղատացւոց, ու յայտնի է թէ այդ քարոզութիւնը այն ատեն խօսքով ըրած էր եւ ոչ թէ գիրով: Իսկ երկրորդ խօսքին մէջ կ'ըսէ. «Ո՞րք ընդ մարդկան աւանդութեան եւ ոչ ըստ Յիսուսի» ու իրարու կը դիմաբաժնուին ո՛չ թէ աւանդութիւնը եւ գրութիւնը, այլ մարդիկ՝ այսինքն սուտ առաջադնները՝ եւ Յիսուս Քրիստոս: Ուրեմն Պօղոսի խօսքերուն մէջ չկայ ոչ մէկ ակնարկութեան ճշմարիտ աւանդապահութեան գրութեան դէմ:

184.- ԱՌԱՐԿՈՒԹԻՒՆ ՅԱՅՏՆՈՒԹԵՆԷ. Յառաջ կը բերեն նաեւ Յայտնութեան Գիրքէն սա խօսքը. «Վկայեմ եւ ես ամենայնի, որ լսէ զբանս մարդարէութեան գրոցս այսմիկ. թէ ոք յաւելցէ ի սա, յաւելցէ Աստուած ի վերայ նորա գեթն հարուածան՝ գրեալս ի գիրս յայս: Եւ եթէ ոք պակասեցուցէ ի բանից մարդարէութեան գրոցն այսմիկ՝ պակասեցուցէ եւ հասցէ Աստուած զբաժին նորա ի ծառոյն կենաց եւ ի քաղաքէն սրբոց»¹¹ որ գրեալ է ի գիրս յայս» (Յայտ. ԻԲ 18-19): Նոյնպէս եւ Մովսէսի սա խօսքը. «Մի յաւելուցուք ինչ ի բանն զոր ես պատուիրեմ ձեզ եւ մի հատանիցէք զնրմանէ» (Բ Թրիմ. Գ 2)¹² Այս անտարկութիւնը

բերողներ կը պնդեն մանաւանդ Ս. Գրոց խօսքերուն վրայ բան մը չաւելցնելու կէտին վրայ :

Իբր պատասխան այդ առարկութեան, կարելի է նախ դիտել թէ Յայտնութեան Գիրքը երկոտասաններէն է, իսկ ի Օրինացին քսածը կը վերաբերի միայն Մովսէսի գրաւոր օրէնքին, որով չի կրնար որեւէ ազդեցութիւն ունենալ քրիստոնէական վարքապետութեան տեսակէտով :

Կրնանք նաեւ դիտել տալ թէ մենք արդէն Յովհաննու Յայտնութենէն եւ Մովսէսի խօսքերով ալ ցոյց կրուինք ճշմարիտ աւանդութեան ինչ լինելը : Սակայն մեր բուն եւ ուղիղ պատասխանը այն է թէ Յովհաննէսի եւ Մովսէսի խօսքերուն միտք բանին է՝ ո՛չ պակասցնել եւ ո՛չ աւելցնել աստուածային խօսքը, այլ պահել զայն ամբողջ ու անարատ : Բայց մենք երբեք չըսինք ու չենք ըսեր թէ պէտք է մարդոց խօսքեր աւելցնել Աստուծոյ խօսքերուն վրայ . այլ թէ՛ Աստուծոյ խօսքը կրնայ պահուիլ թէ՛ գրաւոր եւ թէ՛ անգիր կերպով : Կ'ուզենք ընդհակառակը շատ զգուշ լինել այդ տեսակէտով եւ քչ թէ՛ անաւանդ աւանդամոլութեամբ զեղծանել . ուստի եւ յաջորդ տողերով կ'ուզենք ցոյց տալ այն կերպերը, որոնք անհրաժեշտ են ըստ մեզ՝ աստուածաբանական, այս տեղիքին, այսինքն աւանդութեան կրթութեան համար :

185. ԱԻԱՆՌՈՒԹԵԱՆ ԱՂԲԻԻՐՆԵՐԸ . Համառօտ կերպով ցոյց տանք թէ որո՞նք են աւանդապահութեան միջոցները, որոնցմով մենք կարող կ'ըլլանք իմանալ Աստուծոյ առանց Աստուածաշունչ գիրքին հանուած խօսքը :

Ահաւասիկ՝ այդ միջոցները .
1. Եկեղեցի կամ լաւ եւս՝ ուսուցիչ եկեղեցի : Ասով կը հասկնանք յընդհանուրն այն վարդապետութիւնները, ուսուցումները եւ դաստիարակութիւնը զորս եկեղեցին կը կատարէ զանազան եղանակներով : Որովհետեւ առաքելաւորներն եւս ընդունեցին աւանդութիւնը քրիստոնէութեան հիմնադրիչն եւ յանձնեցին առաքելական հայրերուն, որոնք խթանց կարգին անցուցին իրենց յաջորդներուն : Այսպէս, աւանդը յաջորդներէն յա-

ջորդներուն անցաւ եւ եկաւ մինչեւ մեզի : Արդ, յայտնութեան այդ յաջորդական աւանդապահը նոյն ինքն եկեղեցին է, որեմն եւ եկեղեցին է ընդհանուր առմամբ աւանդապահութեան առաջին միջոցը կամ միջնորդը, եւ որովհետեւ միւս ըսյալ միջոցները օտար չեն եկեղեցիէն, ընդհակառակն՝ միեւնոյն սկիզբէն կը բխին, այս պատճառաւ նոյն իսկ միջնորդ ըսելով կը հասկնանք եկեղեցական իշխանութիւնը՝ իր մասնաւոր վարչական եւ ուսուցչական գործողութիւններուն, սովորութիւններուն եւ իր համոզումի բացաստեսակ արտայայտութիւններուն մէջ :

2. Ժողովք . Եկեղեցին իր պաշտօնական եւ որոշիչ արտայայտութիւնը կ'ունենայ, երբ իշխանութիւնները կամ մեծ պաշտօնեաները Քրիստոսի անունով համախառնելով՝ որոշումներ կու տան Քրիստոսէ ընդունուած սկզբունքներու համեմատ եւ կարգադրութիւններ կ'ընեն : Եկեղեցւոյ իշխանութիւնը թէ՛ եւ իբր իսկական իշխանութիւն կարող է իւրովի իսկ գործել, բայց որովհետեւ եկեղեցին հաստատողն ու օրէնդիրը Քրիստոսն է, ուստի եւ եկեղեցին պարտի ընթանալ Քրիստոսէ հաստատուած սկզբունքներու համաձայն : Հետեւաբար երբ ան բան մը կ'որոշէ, այդ կ'ընէ Քրիստոսի վարդապետութեանց եւ օրինաց հետ համաձայնութեամբ, որով եւ կը լինի Աստուծոյ խօսքին աւանդապահը : Ժողով ըսելով պէտք է իմանանք նախ Տիեզերական Ժողովները, եւ ապա ազգային եւ մասնաւոր ժողովներն ալ, պայմանաւ միայն որ անոնք վերեւ ըսուածներուն հետ համաձայն լինին և կամ իրարու հետ լայնազոյն համաձայնութեան մէջ :

3. Վկայաբանութիւնք . Անոնք պատմութիւններն են մարտիրոսներու վարուց եւ վերկայութեանց, Եբբ վկաները իրենց արեւտով կը հաստատեն Քրիստոսի վարդապետութեան հաւատքին ճշմարտութիւնը եւ այդպիսի կենսական եւ անխարդախ վայրկեանի մը մէջ կարծիք կը յայտնեն Եկեղեցւոյ վերաբերեալ իրաց վրայ, անհար է որ չը կրկնեն ինչ որ առած են իբր ճշմարտութիւն, և անկարելի է որ անոնց բերէնէն ելած խոստովանութիւնը ճշմարիտ չըլլայ : Աւելորդ է ըսել թէ մեր խօսքը հարստաւ եւ

վաւերական Վկայարանութեանց մասին է :

4. Միտագիրք. Ասոնք են արարողութեանց մատենաները, որոնք կը պարունակեն աղօթքներ եւ մաղթանաքներ, երգեր եւ շարականներ եւ Ս. Գրքէն ընթերցուածներ. անոնք կազմուած եւ հաստատուած են իբրեւ արտայայտչները ընդհանուր համոզումներու եւ զգացումներու, զորս Եկեղեցին ունի ճշմարիտ քրիստոնէութեան եւ անոր օրէնքներուն մասին :

5. Մեւեր եւ պաշտամունքներ. Ասոնք կը տարբերին նախորդէն անով որ մինչդեռ Միտագիրքը կը պարունակէ խօսքեր միայն, ծէսերն են գործողութիւններ, արարողութիւններ եւ եղանակներ՝ զԱստուած պաշտելու, ինչպէս նաեւ խորհուրդները մատակարարելու՝ Քրիստոսի պատուիրաններուն համեմատ : Եւ որովհետեւ ծէսերը սահմանուած են միշտ խորհրդաւոր նշանակութեամբ եւ արժանահաստ ճշմարտութեամբ, այս պատճառաւ գիւրդին է անոնց ձեւերէն անցնիլ իրենց մէջ պահուած խորհուրդին եւ դաւանական ու օրինական բուն նշանակութեան, անոնցմէ քաղելու աստուածային ականջութիւնը :

6. Սուրբ հարք. Այսինքն Եկեղեցւոյ նախկին դարերու մատենագիրները, որոնք կարող էին իբրեւ աւելի մօտաւորներ լսած ըլլալ ճշմարիտ աւանդութիւնները, եւ իբրեւ երկիրգած հաստատացեալներ՝ հաւատարմութեամբ յիշատակել զանոնք իրենց մատենաներուն մէջ : Սուրբ հարք կ'անուանուին նաեւ հին դարերու եկեղեցական մատենագիրները, թէ՛ եւ չլինին Եկեղեցւոյ մէջ սօսուած կամ յիշատակուած սուրբերէն :

7. Վարդապետք. Ասոնք սուրբ հայրերէն աւելի ետք կու գան ժամանակով, եւ ականդութեան միջնորդներ կը համարուին այն տեսակէտով որ փութաջանութեամբ եւ երկիրազածութեամբ ձեռագրուած են ամէն ինչ, եւ ինչ որ զտած են՝ իրենց գիրքերուն միջոցաւ աւանդած են : Երբ վարդապետ կ'ըսենք, չենք իմանար լոկ Եկեղեցւոյ նախկին վարդապետները, որոնք վերեւ յիշատակուած սուրբ հարց կարգին են :

8. Հիւրերիկոսներ. Ասոնք կրկին կերպով կը համարուին միջնորդներ աւանդապահութեան. նախ՝ երբ բացորոշապէս կը կրկնեն

եւ կը հաստատեն Եկեղեցւոյ ճշմարիտ այն աւանդութիւնները, որոնց վերաբերմամբ որեւէ անհամաձայնութիւն չունենալով՝ պատճառ չունենին ո՛չ լռելու եւ ո՛չ հակասելու անոնց մասին. ու երկրորդ՝ երբ բացասական կերպով պատճառ կը լինին յայտնելու ճշմարտութիւնը, որովհետեւ իրենց մտլոր վարդապետութեան խօսքերով առիթ տուած են Եկեղեցւոյ հայրապետներուն եւ հովիւներուն՝ ժխտելու իրենց ստույթիւնները եւ բացայայտ կերպով քարոզելու պակասած ճշմարիտ աւանդութիւնը :

9. Փաստութիւն. Քանի որ ամէն արարքներ, գործեր, պատահարներ եւ դիպուածներ իրենց նպատակն ունին եւ հիմնուած են մտքի մէջ եղած համոզումներու եւ սկզբունքներու վրայ, պատմական արարքներ կամ պատահարներ վերլուծելով կրնանք դտնել անոնց մէջ ծածկուած համոզումները եւ սկզբունքները, որոնք երբ յայտնապէս Ս. Գրքէն չեն բխած՝ կ'ենթադրեն միջնուր արարքներու եւ պատահարներու ժամանակը հասած աստուածային անգիր խօսքը : Փաստարկելու այս կերպիչ է որ կը կոչուի նաեւ Պատմութիւն Իմաստասիրութեան :

10. Արձանագրութիւնք. Այս անուանակ կը հասկնանք այն բոլոր գրութիւնները որոնք չկան սուրբ հարց եւ վարդապետաց եւ ժողովներու կամ ծիսարանի գիրքերուն մէջ, այլ դրոշմուած են քարէ արձաններու կամ զանազան նիւթերու վրայ, փորագրուած՝ զանազան նիւթերու վրայ եւ գծադրուած կամ նկարուած՝ որմերու վրայ եւ այլ տեղեր : Արձանագրութիւն կը նկատենք նմանապէս ամէն կոփածոյ, կուածոյ կամ նկարէն պատուիրաններ, որոնք միտք մը կը յայտնեն, որովհետեւ գիծն ու գիրը այս տեսակէտով չեն տարբերիք իրարմէ. երկուքն ալ հաւատարապէս նշանագիր, նշանադիւ կամ նշանախցեցեր են եւ կը ծառայեն արտայայտելու մտքի համոզումներ :

11. Աւերակներ. Այսինքն քաղաքներու կամ գիւղերու, տաճարներու կամ վանքերու, դամբաններու կամ գետնափորներու քանդուած շինութիւնները, որոնք իբրեւ մայր պաշտամունքի կատարման, պաշտօնէից բնակութեան, հաւատացեալներու բռնակաւորման կամ ննջեցեալներու հանգստ-

եան, անշուշտ կառուցուած էին Համաձայն այն սկզբունքներուն՝ որոնք դարձեցին անհէից անոնց շինուած առեմը: Հետեւաբար եւ անոնց առումնասիրութիւնէն կարելի էր լայն կզրակացնել կամ մտկարարել այն սովորայինները, կանոնները եւ սկզբունքները, որոնք կը տիրէին անոնց շինման գործուն: Ոմանք աւերակներուն հետ կը Համարեն նաեւ կոփածոյ, կրածոյ կամ նկարէն պատկերներու մնացորդները, քանի որ անոնք միշտ չնչեքու աւերակներուն հետ կամ մէջ կը գըտնուին:

12. Մնացորդք. Այս բառով կ'իմանանք բոլոր շարժական հնութիւնները՝ անօթներ, սպասներ, կարասներ, զգեստներ, դրամներ, զէնքեր, հին ժամանակներէն մնացած ֆորիչ ամէն առարկաներ: Այսպիսի հնախոսական մնացորդները հոգին եւ լոյսն են բոլոր պատմական զննութեանց - ստոր Համար է որ այսօր չկայ մէկը որ ուղէ ուրանալ Հընութեան թանգարաններուն եւ Հետախուզական գիտութիւններուն օգուտն ու կարեւորութիւնը:

186.- ԱՂԲԻԻՐՆԵՐՈՒ ԳԱՍԱՌՈՐՈՒՄԸ.

Մենք ցարդ աւանդութեան աղբիւրներուն անունները յիշեցինք միայն, կամ անոնց սահմանները լուի առեինք: Աստուածարանական գիտութեանց ուրոյն ճիւղեր կան, որոնք մասնաւորապէս կը խօսին աստուածաբանական այս երբորդ տեղիքին, այսինքն աւանդութեան մասին: Այդ գիտութեանց անունները յիշատակած ենք աստուածարանական գիտութեանց բաժանման մէջ: Համաձայն այդ բաժանումին, եկեղեցական մատենագրութիւնը կը խօսի այն միջոցներուն վրայ, զորս կոչեցինք Միսագրքք, Ս. Հարք, Վկայաբանութիւնք եւ Վարդապետք:

Եկեղեցական պատմութիւնը կը խօսի այն միջոցներուն վրայ զորս կոչեցինք Եկեղեցի, ժողովք, Հերետիկոսք, Մէսք եւ Պատմութիւն:

Իսկ Եկեղեցական հնախօսութիւնը կը խօսի այն միջոցներուն վրայ, զորս կոչեցինք Արձանագրքք, Աւերակք եւ Մնացորդք:

Յիշատակեալ այս գրութիւններուն գործըն է զննել իւրաքանչիւր միջոցի բնութիւնը, ուսումնասիրել իւրաքանչիւր իրի կամ

դիրի վտերականութիւնը, ցոյց առլ իբրտեսչութիւն ճիշդ իմաստը, եւ իմաստասիրական ու արամարանական նկատառութեանց զօրութեամբ քաղել Եկեղեցոյ վերաբերեալ պատմական ճշմարտութիւնները:

187.- ԱՒԱՆԿՈՒԹԵԱՆ ԳԻՐԱՌՈՒԹԻՒՆԸ.- Քանիցս յիշեցինք թէ աւանդութեան կիրառութեան մէջ պէտք է խորշինք Հոռոմէականներուն աւանդամու գրութիւնէն, ինչպէս կը խորշինք նաեւ Ֆոզդաբանաց աւանդութիւններուն գրութիւնէն, եւ խոստացանք պարզել Հայաստանեայց Եկեղեցոյ ուղղափառ գրութիւնը աւանդութեան մասին:

Առդ, երկու բան պէտք է ի նկատի առնուոյ այս ինչորով դրոյցած առեմ.

- ա) Աւանդութեան ժամանակը,
- բ) Աւանդութեան նիւթը:

Աւանդութեան ժամանակը նկատի առնել ըսելով կը Հասկնանք ճշգրիտ թէ մինչեւ ո՞ր դարը կը Հասնի աւանդութեան զօրութիւնը: Հոռոմէականները սովոր են սուրբ Հայրերու շարքը Հասցնել մինչեւ Ֆեոճարոս Կլարովալայիցի, որ մեռած է 1153ին, եւ սուրբ Հայրերու կարգին Համեմատութեամբ կը շարկեն նաեւ աւանդութեան բոլոր միւս միջոցներուն ալ ժամանակները, որ ըսել է թէ աւանդութեան ժամանակը կը Հասցնեն մինչեւ ժի դար: Այս կարծիքին հետեւելով է որ մերիններէն եւս ոմանք սուրբ Հայրերուն կարգը մեր մէջ կը Հասցնեն մինչեւ Ներսէս Շնորհալի, որ մեռաւ 1173ին, որ է ըսել թէ աւանդութեան ժամանակը մեր մէջ ալ կ'ուղեն մինչեւ ժի դար Հասցնել:

Բայց այդ տեսողութիւնը երկար կը թուի մեզի, որովհետեւ նախ որ ուշիղ եւ զուտ աւանդապահութեան ժամանակը պէտք չէ որ շատ Հեռու ըլլայ եղբայրեանց ժամանակէն: Աստուծոյ խօսքին անգիր պահպանութիւնը, այսինքն Քրիստոսեան յայտնութեան եւ առաքելական կանոնագրութեան աւանդապահութիւնը կարելի չէ այսօրեան ընդարձակ ժամանակի վրայ տարածել. մեր կարծիքով շատ երկարամիտ է տասներկու դարերու տեսողութիւնը, երբ գծուար էր նախկին եղբայրեանց յիշատակը պահել անխա

ուրն և ամբողջական վիճակի մէջ: Երկրորդ, դիտել կու տանք թէ ամբողջ ու անխառն աւանդապահութեան համար պէտք է ունենայ այնպիսի ժամանակներ եւ անձեր, որոնք զանազան կիրքերէ ու շահերէ յուզուած չըլլան: Արդ, մինչև ժի դար մասնաւոր եկեղեցիներուն մէջ քայլիս խնդիրներ չուզուած էին արդէն: Երրորդ, դիտել կու տանք թէ որպէսիչ համաձայն աւանդապահութիւն ըլլայ, պէտք է որ աւանդապահներու համաձայնութիւն ըլլայ. մինչդեռ յայտնի է թէ մինչև ժի դար խզուած էր մասնաւոր եկեղեցիներուն միջև նախապէս եղած համաձայնութեան եւ քրիստոնէական միութեան յօդակազութիւնը:

188. — ԿԻՐԱՌՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐԸ. Վերոյիշեալ նկատողութեանց հետեւելով, հարկ կը համարենք երկուքի բաժնել աւանդապահութիւնը ըստ տարածութեան. այսինքն՝ ընդհանուրի եւ մասնաւորի: Ընդհանրական աւանդութեան համար ընդունելի հինգ դարերու տեւողութիւնը, իսկ մասնաւոր աւանդութեանց համար ընդունելի տասներկու դարերու տեւողութիւնը:

Այսպէս կը խորհինք, հիմնուելով երեք կէտերու վրայ.

- ա) Ժամանակի մերձաւորութիւն,
- բ) Կրայոյ զգացմանց նուազութիւն,
- գ) Քրիստոնէական միութեան իրականութիւն:

Իսկ այս երեք կէտերը կամ պայմանները միայն Եկեղեցւոյ առաջին հինգ դարերուն վրայ կրնան ճշմարտել: Եկեղեցւոյ առաջին դարը առաքելական է, երկրորդը եւ երրորդը՝ հալածանաց դարեր են, իսկ չորրորդը՝ աւ հինգերորդը՝ յաղթութեան դարեր: Այս հինգ դարերուն աւանդութիւնները պէտք է բոլոր եկեղեցիներուն համար կատարեալ զօրութիւն ունենան. այդ լրջանի աւանդութեան փաստերը կարելի է անխոր գործածել Քրիստոսի ընդհանուր Եկեղեցիին պատկանած բոլոր խնդիրներուն մէջ:

Այդ սկզբունքով է արդէն որ մենք բացարձեցինք աւանդութեան բաժանումը ծագումի տեսակէտով. այսինքն առաքելական աւանդութիւն եւ եկեղեցական աւանդութիւն, այնպէս որ առաքելականով կը հաս-

կցուի 'առաջին դարու աւանդութիւնը, իսկ եկեղեցականով՝ երկրորդէն մինչև հինգերորդ դարերու աւանդութիւնը:

Իսկ 'յաջորդ' վեցերորդէն մինչև տասներկուերորդ՝ եօթ դարերու աւանդութիւնները կրնան զօրեմ զաւանուոր եկեղեցիներու վերաբերած խնդիրներու համար միայն, որոնք Ծիսական ու վարչական խնդիրներ են միայն, եւ այն՝ իւրաքանչիւր շրջանակին մէջ ստակ, ինչպէս նաեւ տեսական ճշմարտութեանց բացատրութեան կարօտ խնդիրներ: Այսպիսի պարզականերու իւրաքանչիւր եկեղեցի կրնայ վարուել իր աւանդութեան համեմատ: Իսկ աւանդապահական այս միջոցները պատահաբար միայն կարելի է գործածել նաեւ ընդհանուր Եկեղեցւոյ պատկանած խնդիրներու մէջ, երբ բոլոր եկեղեցիները իրարու հետ իսկապէս ամբողջական համաձայնութեան մէջ լինին:

189. — ԱՒԱՆՈՒԹԵԱՆ ՆԻՒԹԸ. Գալով աւանդութեան նիւթին, պէտք է երկու բաժանումները՝ նիւթին տեսակէտով բաժանումը եւ բնութեան տեսակէտով բաժանումը միասին առնել. այս երկու կերպ բաժանումները միացնելով կ'ըսենք թէ լոկ դաւանական խնդիրներու մէջ չենք ընդունիր, բայց բարեկարգականներուն մէջ կ'ընդունինք անբարեկարգ բաժանում. իսկ մեկնողականը կ'ընդունինք թէ՛ դաւանականներուն եւ թէ՛ բարեկարգականներուն հետ: Այս գուճադանութեան պատճառը, ըստ մեզ, այն է որ դժուար է ենթադրել որ 'դաւանական խնդիրները, որոնք քրիստոնէական յայտնութեան հիմնական սկզբունքներն ու անսովան եւ բարոյական ճշմարտութիւններն են, բնաւ ակնարկուած չըլլան Աւետարաններուն կամ առաքելական Թուղթերուն մէջ: Ասոր վրայ տակաւին այն պէտք է աւելցնել որ չկայ դաւանական խնդիր մը, որ դոնէ իր նախնական ձևով ու խորքով չպարունակուի Սուրբ Գիրքին մէջ:

Վերջապէս, իր ընդարձակազոյն իմաստով առնելով Աւետարանին ևս խօսքը, «Այս այսչափ ինչ դրեցան զի հաւատայցէք թէ Քրիստոս ի Որդի Աստուծոյ» (Յովհ. Ի 30), «կրնանք ըսել թէ՛՝ եթէ ոչ ճշդաբանութեամբ այլ՝ չէ՛թ մերձաւորապէս Քրիստոսի աստ-

իւստութեան հասարակը որ քրիստոնէական նախնութեան ուղ ու ծուծն է, կը պարտադրուի Ս. Գրոց մէջ: Եւ յետոյ, եթէ ուզենք աւանդութեամբ հանել դասնութեան հիմունքները, կրնանք դասնութիւններ ըստեղծելու վտանգին մէջ ինչալ. որովհետեւ, ինչպէս տեսանք, Ս. Գիրքը ունի աստուածային ներշնչութիւն, եւ Եկեղեցին՝ աստուածային հովանաւորութիւն, մինչ աւանդութիւնը ո՛չ ներշնչութիւն եւ ո՛չ ալ հովանաւորութիւն ունի եւ աստուածային յայտնութեան պարզ ու մարդկային պահպանութիւնն է - այս աստուածու ալ դժուար է իրեն տարբերական գորութիւն տալ դասական հարցերու մէջ:

Չենք խօսիք յարակցական աւանդութեան մասին, վասնզի դայն կ'ընդունին աւանդութեան հակաազդողներն անգամ:

190. ԱԻԱՆՎՈՒԹԵԱՆ ՏԵՍԱԿՆԵՐԸ.
Սօսելով աւանդութեան տեսակներուն մասին, զորս յիշեցինք նախապէս, բաւական կը համարենք համառօտել ըսել միայն թէ

աւանդութիւնը պէտք է պահպանուած ըլլայ զրով կամ դոնէ գործով, եւ ոչ թէ լոկ խօսակցով - վասնզի միմիայն խօսուած խօսքը անկայուն է, օդին մէջ ցնդուելու ձայն մը:

Տեսողութեան տեսակէտէ բաժանման դառով, մշտ պահանջելի է մշտնջենաւոր աւանդութիւնը, իսկ ժամանակաւոր աւանդութիւնը բացասական ուժ միայն ունի, այսինքն ցոյց կու տայ թէ այն նիւթը որ շունի մշտնջենաւոր աւանդութիւն չի կըրնար ընդունուիլ իբր ճշմարիտ աւանդութիւն:

Չօրութեան տեսակէտէ բաժանումին անցնելով, յորդորական կամ խրատական բնութիւնը ունեցող աւանդութիւնն ալ նմանապէս կը ծառայէ ցոյց տալու թէ պատուիրտնական կամ հրամայական բնոյթ չունեցող աւանդութիւնը ոչ մէկ ուժ ունի բան մը հաստատելու իսկական ազպարտութեամբ: Այստեղ կը վերջանայ մեր խօսքը Աստուածաբանական Տեղեաց մասին, որոնք են. ԵԿԵՂԵՑԻ, ՍՈՒՐԱ ԳԻՐՔ, ԱԻԱՆՎՈՒԹԻՒՆ:

ՏԵՍԱԿԱՆ ԱՍՏՈՒԱԺԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ

1. ԱՍՏՈՒԱԺԱԲԱՆԱԿԱՆ ԳԻՏՈՒԹԻՒՆ
ՆԵՐՎ. 'Տեսական աստուածաբանութիւնը', զոր ուրիշ ազգեր Դասնական (Dogmatique) կը կոչեն, յայտնեալ աստուածաբանութեան այն մասն է, որ կը սովորեցնէ քրիստոնէական, կրօնի՝ տեսական, ճշմարտութիւնները կամ, ասելի ճիշդ, քրիստոնէական յայտնութեան հիմնական վարդապետութեանց գիտնութիւնը: 'Տեսական այս ճշմարտութիւնները, ընդհանուր բաժանումով կը տըրտուին: Երկու մեծ մասերու, որոնցմէ աստիճան կը պարունակէ անոնք որ աստուածաբանութեան կը պատկանին՝ ինքն իր մէջ եւ իր զործերուն մէջ նկատուած, եւ երկրորդը կը պարունակէ անոնք որ կը վերաբերին քրիստոնէութեան յատուկ եղած հաստատութիւններու, որոնք են շնորհաց միջոցները եւ կ'անուանուին «Որհուրդք Եկեղեցւոյ»: Եկեղեցւոյ խորհուրդներ կ'ըսուին անոնք ոչ թէ նշանակիլ ուղղելով որ Ե-

կեղեցին հաստատած է զանոնք, վասնզի Աստուծոյ զործն է խորհուրդները հաստատել, այլ՝ ցոյց տալու թէ Եկեղեցւոյ համար հաստատուած են անոնք:

Տեսական աստուածաբանութեան առաջին մասը կը խօսի նախ Աստուծոյ գոյութեան, էութեան եւ էական ստորոգութեանց վրայ, ինչպէս են միութիւն, պարզութիւն, ամենակատարելութիւն, անփոփոխութիւն եւ այլն:

Ապա ան կը խօսի Աստուծոյ մաքին Դու կամքին, այսինքն գիտութեան եւ կամեցողութեան, եւ նախախնամութեան ու նախասահմանութեան վրայ:

Ան կը խօսի նաեւ Աստուծոյ մէջ եղած երեք անձնէութեան կամ երրորդութեան վերայ: Կը խօսի նմանապէս արարչագործութեան եւ արարածոց, մանաւանդ Հրեշտակաց եւ մարդոց վրայ: Յետոյ կ'անցնի մարդու փրկագործութեան եւ բանին մարդեղու-